

NOI DESCOPERIRI APARTINÂND SECOLELOR XV-XVI DIN VESTUL ROMÂNIEI. AȘEZAREA MEDIEVALĂ TÂRZIE DE LA DUMBRĂVIȚA, JUD. TIMIȘ

Bogdan Alin Craiovan, Dorel Miclă**, Octavian Cristian Rogoza***, Sofia Bertea*****

New 16th–17th century finds from western Romania. The late medieval settlement from Dumbrăvița, Timiș county

Abstract: The present paper aims to bring forward new information regarding the late medieval habitation in the Banat region of Romania. The archaeological finds presented in the following study, occurred in the summer of 2018, during the rescue excavations conducted by the West University of Timișoara, in the vicinity of Dumbrăvița, Timiș county. The subject of this paper are the medieval structures discovered during the above mentioned excavation, structures that were identified as post holes, storage pits and oven remnants. Based on the traits of the pottery found in these features, the settlement was dated back to the XV-XVI centuries.

Keywords: *late medieval age, Banat, medieval pottery, clay ovens habitation.*

Cuvinte cheie: *ev mediu târziu, Banat, ceramică medievală, cuptoare, habitat.*

1. Introducere

Comuna Dumbrăvița se află în plină dezvoltare imobiliară. În acest context patrimoniul arheologic se află într-un permanent pericol. Situațiile grave întâlnite de cele mai multe ori în teren după diverse lucrări edilitare (drumuri, poduri) sau a ridicării de imobile particulare sau industriale au determinat începerea unor cercetări de suprafață. Acest tip de cercetare, singura variantă viabilă la momentul respectiv, în contextul mai larg al lipsei de interes și fonduri, a dus la îmbogățirea semnificativă a cunoștințelor legate de acest areal. Cercetarea preventivă din lunile mai-iunie ale anului 2018 vine să completeze seria cercetărilor din perimetrul sitului Dumbrăvița-3, unde au mai fost cercetate diverse perimetre, tot cu prilejul unor lucrări edilitare din anul 2004. Cercetarea arheologică preventivă a fost condiționată de către construirea unui imobil, mai exact a unei hale destinate întreprinderii unor activități comerciale, pe proprietatea ROMPRIX S.R.L. Executantul lucrărilor a demarat procesul de construire al imobilului fără a respecta legislația cu privire la protejarea patrimoniului, astfel că lucrările au fost sistate de către reprezentanții Direcției Județene pentru Cultură Timiș, trecându-se mai apoi la cercetarea arheologică preventivă a perimetrului afectat.

2. Amplasarea și cadrul natural al sitului

Suprafața cercetată arheologic face parte din situl arheologic Dumbrăvița-3, înregistrat în Repertoriul Arheologic Național, având codul de identificare 155270.02. Acesta se află la 1,7 km sud de biserica romano-catolică din Covaci, la 2,3 km nord-vest de biserica reformată din Dumbrăvița, la cca. 105 m N-NE de Centura Timișoarei DNCT și se află pe malul vestic al pârâului Beregsău (Pl. 1; Coordonate GPS punct central: 45°49'4.32"N, 21°13'40.02"E). Din punct de vedere morfologic, perimetrul ocupă fruntea unei terase, terasă care în zona de vest și nord coboară lin, formând o ușoară pantă. Din punct de vedere altitudinal înălțimea maximă a zonei este de 92,5 m.

* Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Bulevardul Victoriei nr. 10, e-mail: bogdan.craiovan@yahoo.com.

** Universitatea de Vest Timișoara, Bd. Vasile Pârvan nr. 4, e-mail: d_micla@yahoo.com.

*** Universitatea de Vest Timișoara, Bd. Vasile Pârvan nr. 4, e-mail: rogozaoctavian@yahoo.com.

**** Direcția Județeană pentru Cultură Timiș, str. Augustin Pacha nr. 8, Timișoara, e-mail: sofiabertea@yahoo.com.

3. Istoricul cercetărilor

Obiectivul arheologic *Dumbrăvița 3*, așa cum este cunoscut în literatura de specialitate, a intrat în circuitul științific încă de la începutul noului mileniu, fiind reperat și cercetat odată cu dezvoltarea infrastructurii rutiere din preajma orașului Timișoara și a localității Dumbrăvița.

Situl a fost identificat în urma unei evaluări de teren efectuate în intervalul 1999–2003 de către Muzeul Banatului Timișoara, responsabil științific Florin Drașovean și a fost mai apoi supus unei cercetări preventive cu ocazia lucrărilor de execuție la Centura Timișoarei DNCT¹. Lucrările de amenajare a viitoarei centuri aveau să afecteze zona sudică a sitului, drept urmare, în perioada martie-aprilie 2004 perimetrul afectat a fost cercetat arheologic de către o echipă a Muzeului Banatului Timișoara, coordonată de către cercetătorul Florin Drașovean². Cercetările au scos la iveală prezența unei așezări multistratificate, cele mai vechi descoperiri aparținând orizontului neolitic, mai exact culturii Starčevo-Criș³, fiind urmate de către descoperirile aparținând perioadei post-romane⁴ și perioadei medievale și moderne⁵. În ceea ce privește descoperirile medievale, acestea pot fi împărțite în trei secvențe cronologice, și anume: descoperiri medieval timpurii, descoperiri medieval dezvoltate și descoperiri medieval târzii. Complexele medieval timpurii au aparținut în primul rând unei așezări medievale din sec. IX-X, fiind descoperite preponderent structuri de locuit și gropi menajere⁶, dar au fost descoperite și complexe cu caracter funerar, reprezentate de către trei morminte de înhumare, aparținând secolelor X-XI⁷.

Perioada medievală dezvoltată este prezentă prin structurile de locuit și a gropilor menajere descoperite și cercetate, acestea fiind datate pe parcursul sec. XIII, în baza materialului ceramic descoperit și analizat, precum și a pieselor metalice identificate, pintenii, articole vestimentare și arme⁸. Locuințele și gropile menajere aparținând sec. XIV-XV completează ultima secvență cronologică, aceea a evului mediu târziu. Materialele descoperite în contextul complexelor menționate anterior, au aparținut în primul rând categoriei vaselor ceramice, dar și categoriei pintenilor, pieselor de harnașament sau armelor⁹.

4. Situația arheologică

Cercetările arheologice din situl *Dumbrăvița 3* au generat o serie de rezultate constând în descoperirea și cercetarea a nu mai puțin de 37 de complexe arheologice, care din punct de vedere al funcționalității pot fi împărțite în trei categorii:

1. Gropi menajere (21 astfel de complexe identificate și cercetate; **Pl. 2/Cx 1, Cx 2B, Cx 3, Cx 9, Cx 7, Cx 8, Pl.3/Cx 11, Cx 13, Cx 18, Cx 27, Pl.4/Cx 24, Cx 28A, Cx 28B, Pl.5/Cx 29, Cx 31, Cx 32, Cx 33, Cx 34**)
2. Instalații termice (2 astfel de complexe identificate și cercetate; **Pl.2/Cx 10, Pl.3/Cx 14**)
3. Gropi de stâlp (12 astfel de complexe identificate și cercetate; **Pl.4/Cx 4, Cx 5, Cx 6, Cx 16, Cx 17, Cx 19, Cx 20, Cx 21, Cx 22, Cx 23, Cx 26, Pl. 5/Cx 36**)
4. Fântâni (1 astfel de complex cercetat; **Pl.5/Cx 30**)
5. Locuințe (1 astfel de complex cercetat; **Pl.2/Cx 2**)

Gropile menajere cercetate în cadrul așezării de la *Dumbrăvița 3* prezintă caracteristici tipice pentru acest tip de structuri. Acestea au o formă rotundă sau ușor ovală, diametrul este cuprins între 0,90 m și 2,3 m, umplutura acestora fiind de cele mai multe ori omogenă, existând doar două excepții în acest caz (Cx 11, Cx 31). Inventarul arheologic descoperit în interiorul acestor structuri este format din fragmente ceramice, fragmente osteologice și fragmente de zgură de fier. În ceea ce privește structurile de locuit, a fost identificat un singur astfel de complex (Cx 2), acesta prezentându-se sub forma unei locuințe adâncite, având o formă ovală, diametrul de 3,9 m și o adâncime finală de 0,6 m. Din nefericire, complexul

¹ Drașovean *et alii* 2004, 21.

² Drașovean *et alii* 2004, 21.

³ Drașovean *et alii* 2004, 31–32.

⁴ Drașovean *et alii* 2004, 32–38.

⁵ Drașovean *et alii* 2004, 38–56.

⁶ Drașovean *et alii* 2004, 38–42.

⁷ Drașovean *et alii* 2004, 42–43.

⁸ Drașovean *et alii* 2004, 44–47.

⁹ Drașovean *et alii* 2004, 48–51.

în cauză a fost surprins doar parțial, jumătatea sa nordică fiind tăiată de către profilul nordic al suprafeței cercetate. Materialul arheologic recoltat în urma cercetării a fost format în exclusivitate din fragmente ceramice și fragmente osteologice.

De asemenea, în timpul cercetărilor au fost descoperite și urmele unei fântâni (Cx 30). În plan, aceasta are o formă rotundă și un diametru de 1,30 m, în timp ce în profil se poate observa forma tronconică a acestui complex. Umplutura complexului a fost una omogenă, compusă dintr-un sol afânat, de culoare neagră și bogat în material arheologic, acesta din urmă fiind format din fragmente ceramice și oase. La adâncimea de 2,10 m a fost semnalată prezența apei, cel mai probabil aceasta fiind rezultatul atingerii pânzei freatice sau a unei vâne de apă. Nu au fost identificate urmele unui ghizd de lemn. Instalațiile termice sunt reprezentate de existența a două cuptoare menajere. Primul dintre acestea (Cx 10), a fost surprins în profilul unuia dintre puțurile de fundare realizate de către constructor, înainte de demararea cercetării arheologice, cuptorul fiind astfel distrus în proporție de 30%. Umplutura superioară a complexului este formată dintr-un sol de culoare neagră, afânată, din care s-a recoltat material arheologic format din fragmente ceramice, fragmente osteologice, chirpic, cărbune și un schelet parțial aparținând unui câine. Sub acest strat de umplutură s-a conturat un strat de arsură, relativ uniform, având o grosime de aproximativ 3 cm. Bolta cuptorului a fost realizată din chirpic, fiind lipsită de consistență și moale, având o grosime de aproximativ 3 cm, în timp ce baza acestuia a avut o grosime de aproximativ 4 cm, a fost fățuită și a avut o textură compactă. Înălțimea finală a instalației termice a fost de 30 cm.

Din nefericire, cel de-al doilea cuptor cercetat a fost puternic afectat de către lucrările funciare și agrare desfășurate de-a lungul anilor, acesta aflându-se într-o stare avansată de degradare în momentul descoperirii. La conturare, complexul (Cx 14) a avut o formă ovală și alungită, fiind vizibile cele două secțiuni ale instalației termice, și anume cuptorul propriu-zis și groapa de deservire a acestuia. Bolta cuptorului a fost distrusă în totalitate, în schimb a fost descoperită vatra acestuia, ea păstrându-se în proporție de 70%–80%. Consistența vetrei a fost una compactă și a avut o grosime de aproximativ 10 cm. În dreptul vetrei s-a conturat o groapă de formă oval-alungită. Aceasta a avut o lungime de 0,6 m și lățimea de 0,20 m. Umplutura acesteia a fost compusă dintr-un sol brun-închis, în interior fiind descoperite numeroase fragmente de chirpici vitrificați. Putem presupune că această groapă ar fi avut rolul unei gropi de evacuare pentru cuptor. Umplutura gropii de deservire a fost compusă dintr-un sol de culoare roșie, având o consistență nisipoasă, în interiorul gropii fiind descoperite două fragmente ceramice. Funcționalitatea celor două instalații termice descoperite pare a fi strâns legată de cea a unor cuptoare menajere.

Cele 12 gropi de stâlp identificate sunt similare din punct de vedere al dimensiunilor, toate sunt de formă circulară și au adâncimea cuprinsă între 8 cm și 34 cm. În plan, acestea nu sunt dispuse într-o manieră organizată, în așa fel încât să sugereze o legătură palpabilă între ele.

5. Materialul arheologic

Referitor la materialul arheologic, acesta este compus în principal din fragmente ceramice, fragmente osteologice de proveniență animalieră, chirpici și zgură de fier (Pl.8/3,4). Fragmentele osteologice aparțin în totalitate mamiferelor, de talie mică, medie sau mare. Demn de amintit în acest sens este descoperirea unui schelet parțial, aparținând unui reprezentat al rasei canine, descoperit în interiorul complexului 10. În ceea ce privește ceramica, din punct de vedere al formelor, ponderea cea mai mare o ocupă fragmentele aparținând oalelor (Pl.6/1,2,3,4; Pl.7/2,3,4,5,6). Acestea sunt lucrate la roata olarului, dintr-o pastă degresată cu nisip, pietricele sau nisip și pietricele, arse atât oxidant cât și reducător. Buzele sunt evazate, mai mult sau mai puțin proeminente, unele dintre acestea fiind decorate prin tehnica canelurii (Pl.6/2; Pl.7/3,4,5,6). De asemenea au fost identificate și fragmente de buze care prezentau la interior o șanțuire, specifică oalelor dotate cu capac (Pl.7/3,5). Fragmentele sunt cel mai adesea decorate cu caneluri verticale, paralele între ele și plasate pe umărul vasului (Pl.6/3,5), prezent fiind și decorul incizat, reprezentat de către benzi de incizii verticale, paralele între ele și dispuse pe umărul vasului (Pl.7/2).

Au fost recoltate și fragmente ceramice aparținând categoriei farfuriilor și a străchinilor. Ele sunt lucrate la roata olarului, pasta este degresată cu nisip fin, tratamentul termic fiind de natură oxidantă sau reducătoare. Totodată, s-a descoperit și un număr redus de fragmente aparținând unor capace de oală (Pl.8/1,2). Și acestea la rândul lor sunt lucrate la roata olarului, dintr-o pastă fină, degresată cu nisip fin

sau nisip cu bobul mare și arse oxidant, produsul final dobândind o culoare roșiatică. Nu prezintă urme de decor. Prezentă este și categoria urcioarelor, reprezentate de către umărul și gâtul unui urcior (Pl.7/1), lucrat dintr-o pastă bazată pe caolin și degresată cu nisip fin. Pe umărul urciorului se poate observa prezența canelurilor, acestea fiind dispuse vertical. Referitor la caolin, în urma analizei materialului arheologic au fost identificate fragmente ceramice aparținând unor urcioare sau oale, lucrate dintr-o pastă de caolin, acestea reprezentând un avantaj în vederea datării materialului arheologic.

6. Concluzii

Descoperirile identificate în cadrul sitului *Dumbrăvița 3* vin în completarea cunoașterii evului mediu târziu în regiunea de vest a României, oferind noi date privind cultura materială și organizarea așezărilor în această perioadă și spațiu. Situația arheologică descrisă ne oferă indicii asupra organizării interne a unei așezări medievale târzii în această zonă, fiind identificate atât elemente specifice unei așezări, și anume locuințe, anexe gospodărești (gropi menajere, fântâni), cuptoare menajere, cât și materiale arheologice care indică o oarecare diversitate a îndeletnicirilor. Cantitățile considerabile de zgură descoperite în timpul cercetării arheologice par să indice prezența unor cuptoare de redus minereul în interiorul așezării sau în proximitatea acesteia. În ceea ce privește cronologia așezării, luând în considerare caracteristicile tipologice și stilistice ale materialului ceramic, putem plasa cronologic situl de la *Dumbrăvița 3* în perioada cuprinsă între secolul al XV-lea și secolul al XVI-lea. Materialul ceramic își are cele mai apropiate analogii, așa cum este și firesc de altfel, în lotul de materiale descoperite cu ocazia cercetărilor arheologice a sitului *Dumbrăvița 3* din anul 2004, coordonate de către Florin Drașovean¹⁰. Astfel de materiale au fost descoperite în special în cadrul cercetărilor arheologice desfășurate în orașul Timișoara, în punctele: Castelul Huniade¹¹, Str. 9 Mai¹², Str. Lucian Blaga¹³, Str. Emanuil Ungureanu nr. 2¹⁴ și Piața Sf. Gheorghe¹⁵, precum și la Dinaș-La Gomilă¹⁶, Făget-La Cetate¹⁷ și la Slatina-Nera¹⁸.

Listă planșe

- Planșa 1 Localizare sit Dumbrăvița–3
- Planșa 2 Desene complexe arheologice (Cx1, Cx 2, Cx 2B, Cx 3, Cx 9, Cx 7, Cx 8, Cx 10)
- Planșa 3 Desene complexe arheologice (Cx 11, Cx 13, Cx 14, Cx 18, Cx 27, Cx 15)
- Planșa 4 Desene complexe arheologice (Cx 28A, Cx 28B, Cx 25, Cx 24, Cx 4, Cx 5, Cx 6, Cx 16, Cx 17, Cx 19, Cx 20, Cx 21, Cx 22, Cx 23, Cx 26)
- Planșa 5 Desene complexe arheologice (Cx 29, Cx 30, Cx 31, Cx 32, Cx 33, Cx 34, Cx 36)
- Planșa 6 Ilustrații material arheologic (1/Cx 29, 2/Cx 1, 3/Cx 13, 4/Cx 3)
- Planșa 7 Ilustrații material arheologic (1/Cx 8, 2/Cx 27, 3/Cx 32, 4/Cx 33, 5/Cx 3, 6/Cx 32)
- Planșa 8 Ilustrații material arheologic (1/Cx 2, 2/ Cx 34)
- Planșa 9 Planul topografic cu amplasarea complexelor arheologice cercetate

Bibliografie

- | | |
|--------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Bejan 1995
Drașovean et alii 2004 | Bejan Adrian, <i>Banatul în secolele IV-XII</i> , Timișoara, 1995.
Drașovean Florin, Benea Doina, Mare Mircea, Muntean Marius, Tănase Daniela, Crînguș Mariana, Chiu Florentina, Micle Dorel, Regep-Vlascici Simona, Szentmiklosi Alexandru, Ștefănescu Atalia, Timoc Călin, <i>Săpăturile arheologice preventive de la Dumbrăvița. DN 6 – varianta ocolitoare Timișoara, km. 549+076-DN 69, km. 6+430</i> , Timișoara, 2004. |
|--------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

¹⁰ Drașovean et alii, 2004, 48–51.

¹¹ Rădulescu 2006, 28; Rădulescu et alii 2007, 145.

¹² Drașovean et alii 2007, 124–126.

¹³ Flutur et alii 2014, 235; Tănase 2018, 71–74.

¹⁴ Drașovean et alii 2018, 72–73.

¹⁵ Drașovean et alii 2007, 125; Micle et alii 2017, 297–298.

¹⁶ Mare 2004, 169.

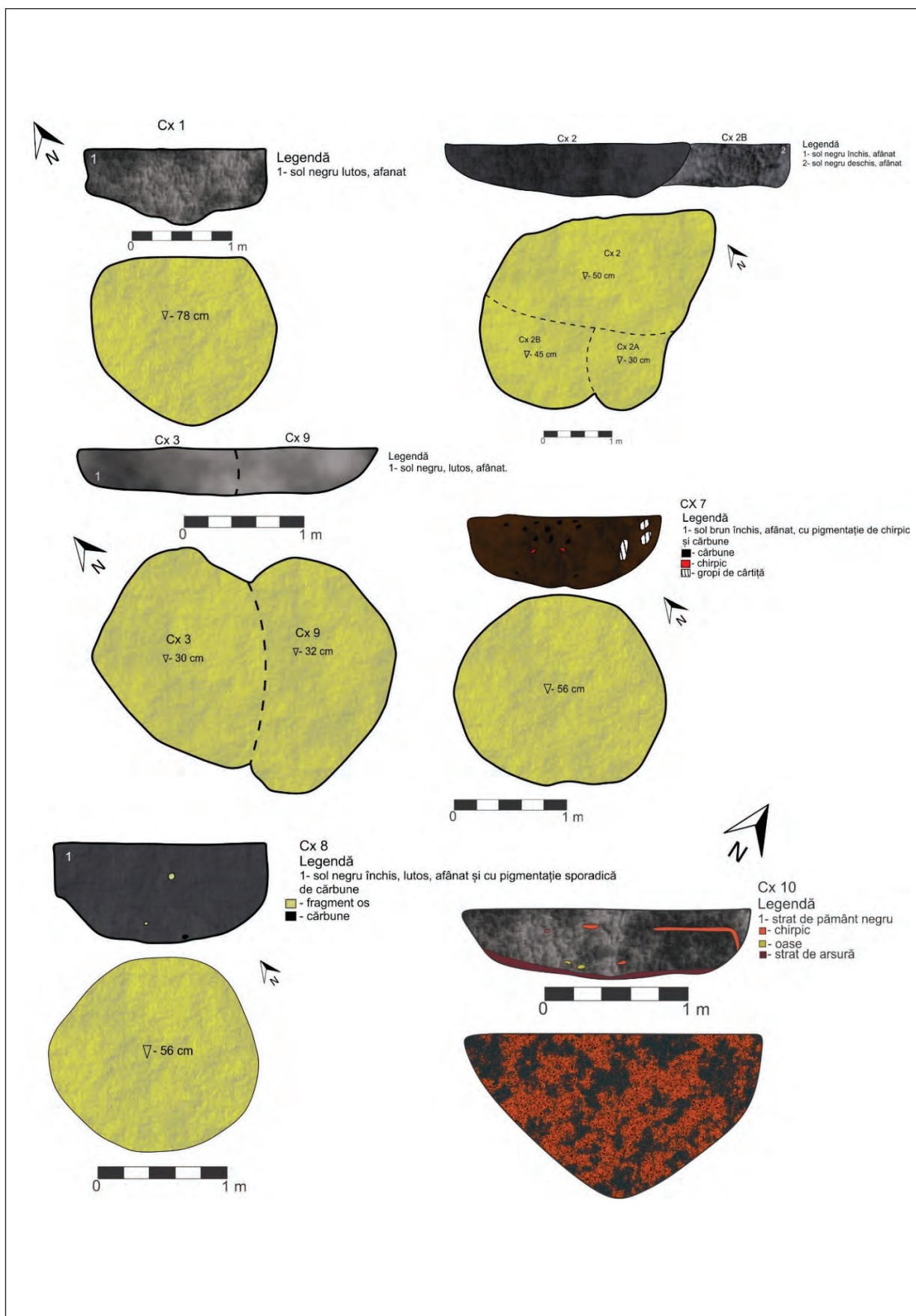
¹⁷ Rusu 1998, 13; Rădulescu 1999–2001, 165.

¹⁸ Țicu 1987, 323.

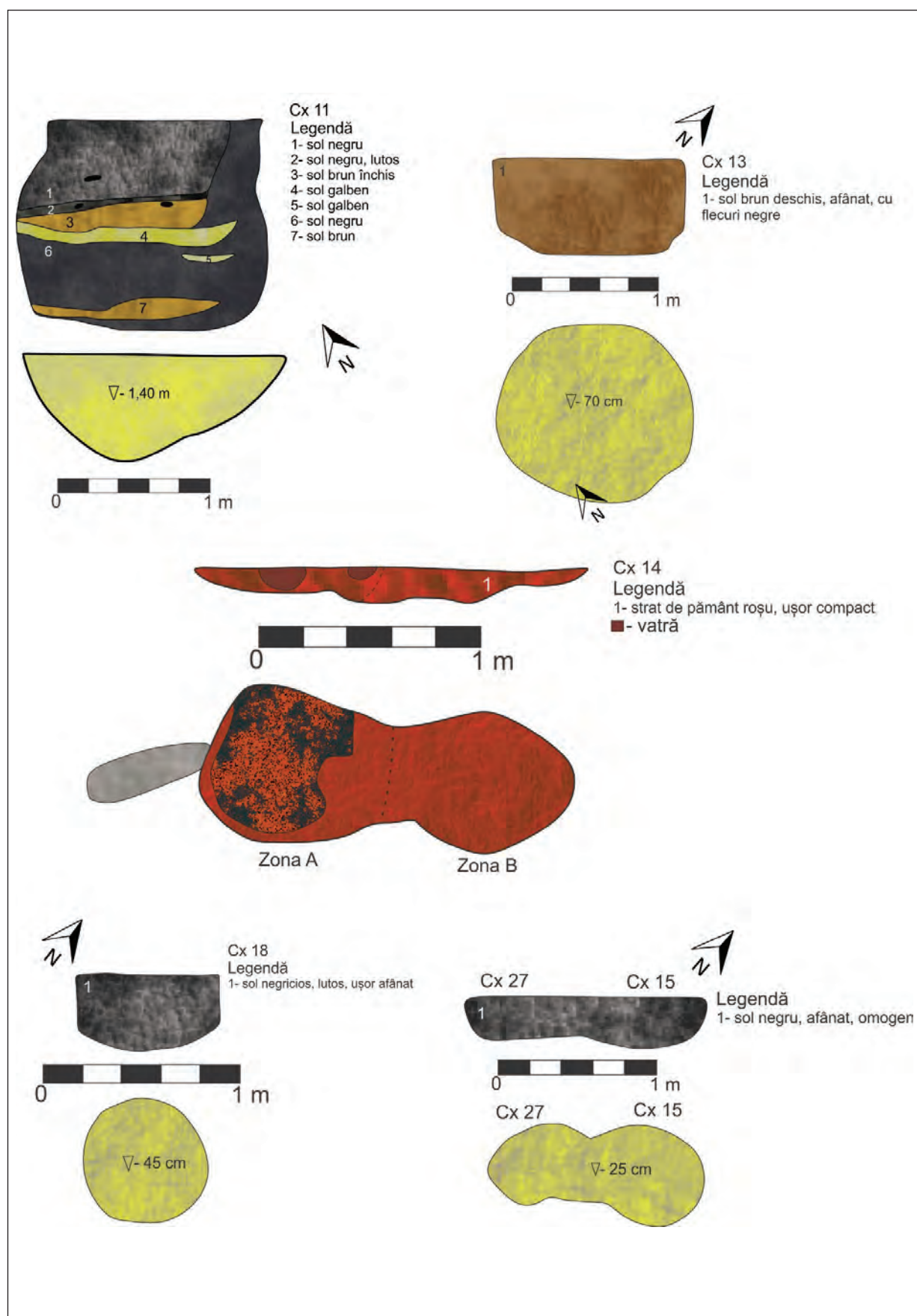
- Draşovean *et alii* 2007 Draşovean Florin, Feneşan Costin, Flutur Alexandru, Szentmiklosi Alexandru, El Susi Georgeta, Kopeczny Zsuzsana, Kiss M-Heddy, Şeptilici Raul, Dinu Niculina, *Timişoara în amurgul Evului Mediu*. În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica*, XLIII. Timişoara, 2007.
- Draşovean *et alii* 2018 Draşovean Florin, Kopeczny Zsuzsana, El Susi Georgeta, Martiş Florentina, Flutur Alexandru, *O contribuţie la istoria medievală a Timişoarei. Cercetările arheologice preventive efectuate pe strada Emanuil Ungureanu nr. 2*. În: *Bibliotheca Patrimonii Banatici*, Cluj-Napoca, 2018.
- Flutur *et alii* 2014 Flutur Alexandru, Tănase Daniela, Hamat Ana, *Cercetările arheologice preventive în Cetatea Timişoarei, strada Lucian Blaga, anul 2014. Raport preliminar*. În: *Banatica*, XXIV, 1, 2014, 225–252.
- Mare 2004 Mare Mircea, *Banatul între secolele IV-IX*, Timişoara, 2004.
- Micle *et alii* 2017 Micle Dorel, Craiovan Bogdan Alin, Stăvilă Andrei, Rogozea Octavian-Cristian, *The Times Before Fischer's Furniture Store. The Preventive Archaeological Researches in Sfântul Gheorghe Square 2–3, Timişoara (Timiş County)*. În: *Ziridava Studia Archaeologica*, 31, 2017, 279–300.
- Rădulescu 1999–2001 Rădulescu Alexandru, *Cercetări arheologice medievale din Banatul de câmpie; scurt istoric*. În: *Studii de Istorie a Banatului*, 23–24–25, 1999–2001, 45–86.
- Rădulescu 2006 Rădulescu Alexandru, *Castelul Huniade Timişoara. Sondajul arheologic din anul 1980*. În: *Analele Banatului, Seria Nouă* XIV, 2, 2006, 11–32.
- Rădulescu *et alii* 2007 Rădulescu Alexandru, Tănase Daniela, Kopeczny Zsuzsana, *Raport preliminar privind cercetările arheologice preventive de la Timişoara- Castelul Huniade 2007*. În: *Banatica*, 18, 2008, 141–153.
- Rusu 1998 Rusu Adrian Andrei, *Arheologia cetăţilor medievale ale Transilvaniei*. În: *Arheologia Medievală*, 2, 1998, 5–19.
- Tănase 2018 Daniela Tănase, *Ceramica din secolele XIII-XV descoperită în anul 2014 în Timişoara, str. Lucian Blaga*. În: *Cercetări arheologice în centrul istoric al Timişoarei – strada Lucian Blaga, campania 2014*, ed. Alexandru Flutur, Daniela Tănase, Ana Cristina Hamat, Cluj-Napoca, 2018, p. 71–95.
- Teicu 1987 Teicu Dumitru, *Cercetări arheologice în depresiunea Oraviţei*. În: *Banatica*, 9, 1987, 317–346.



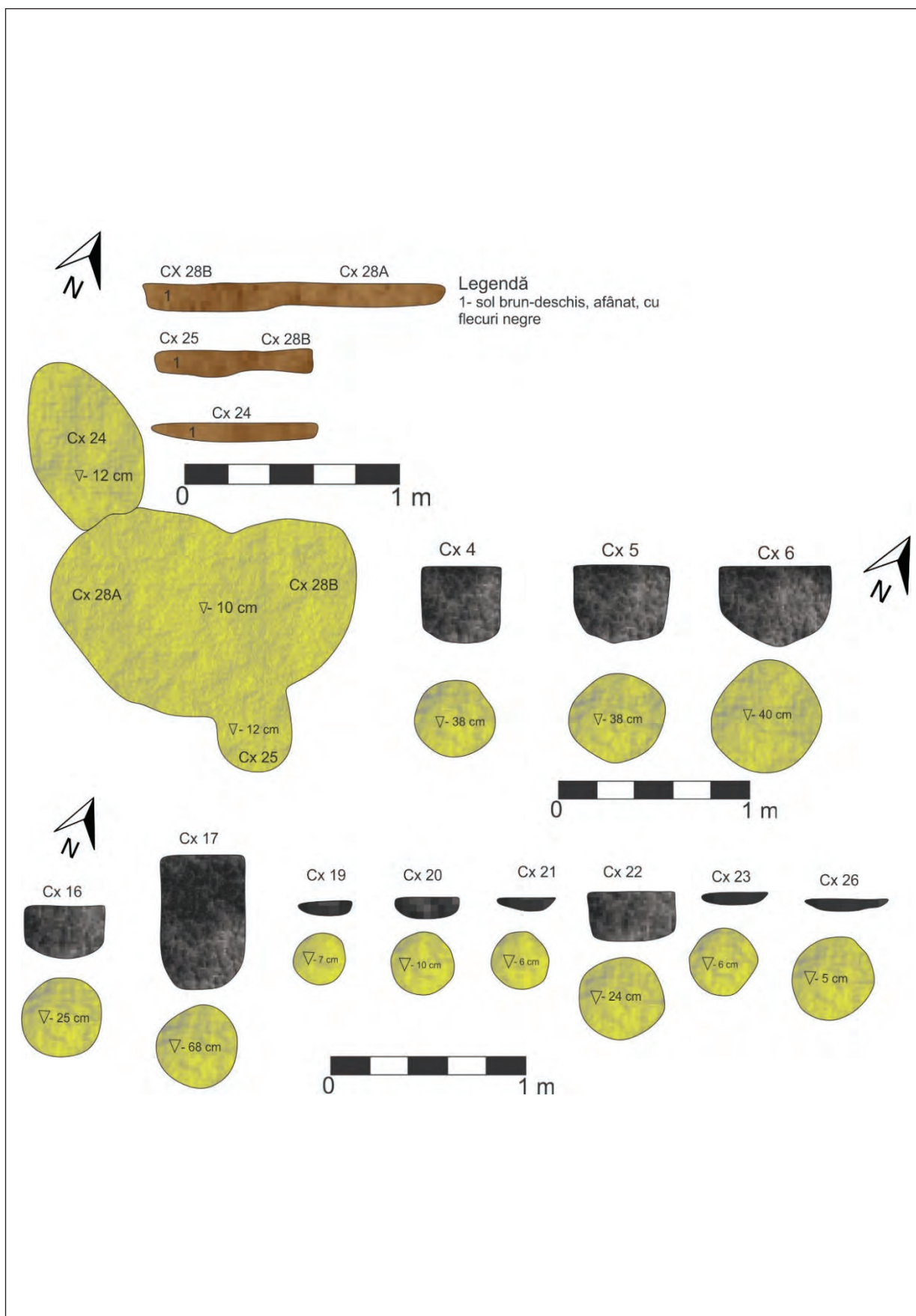
Planşa 1



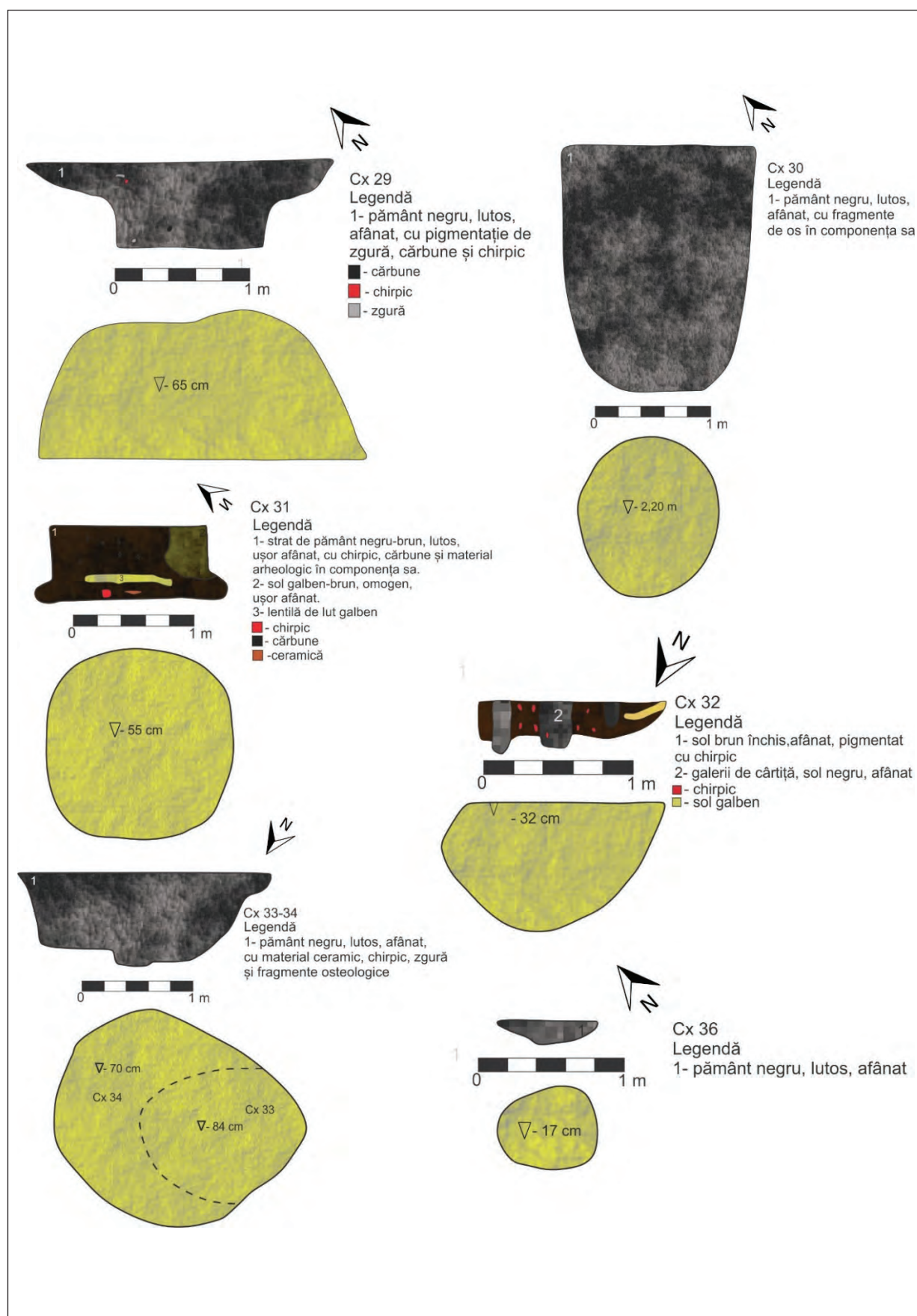
Planșa 2



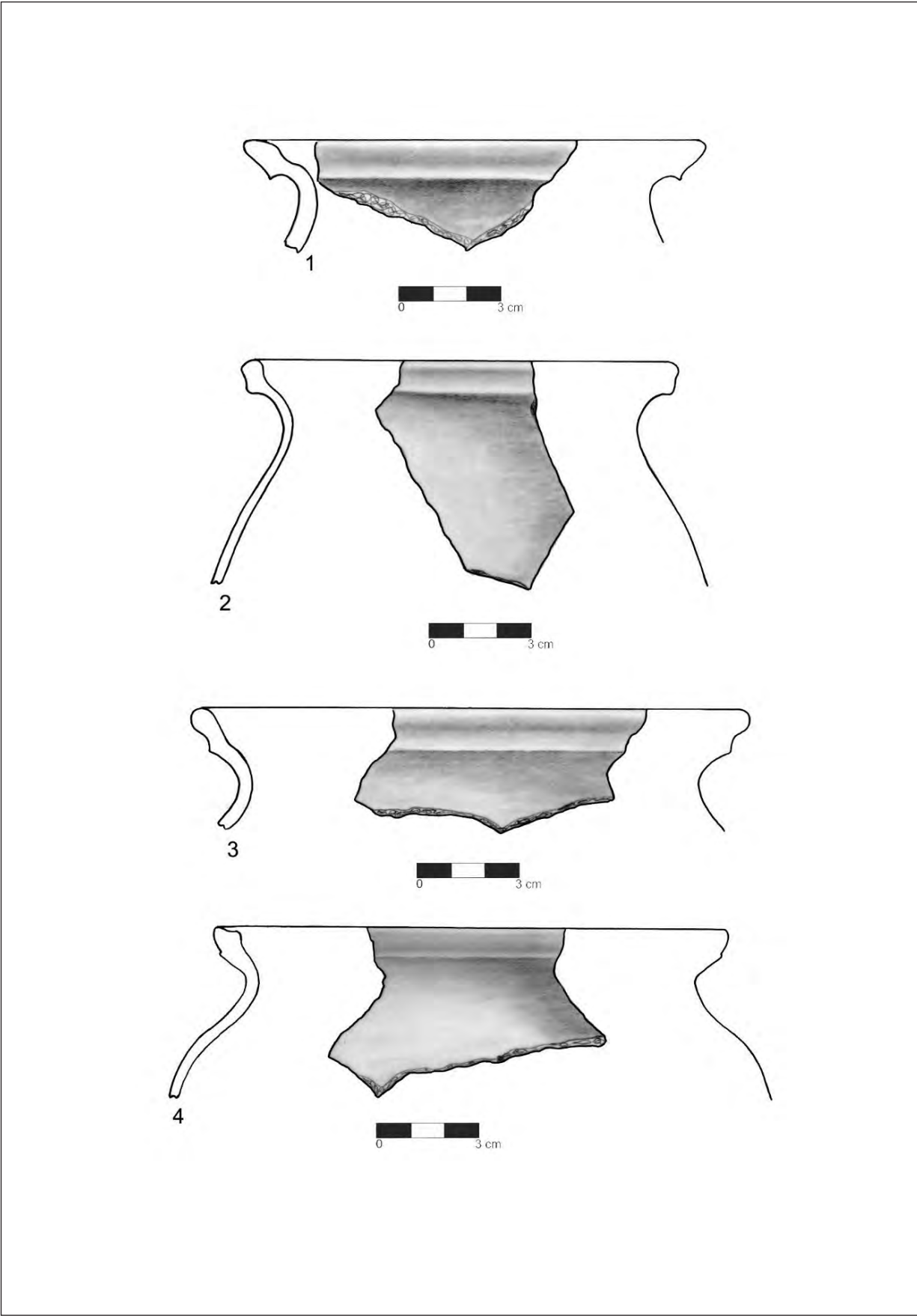
Planșa 3



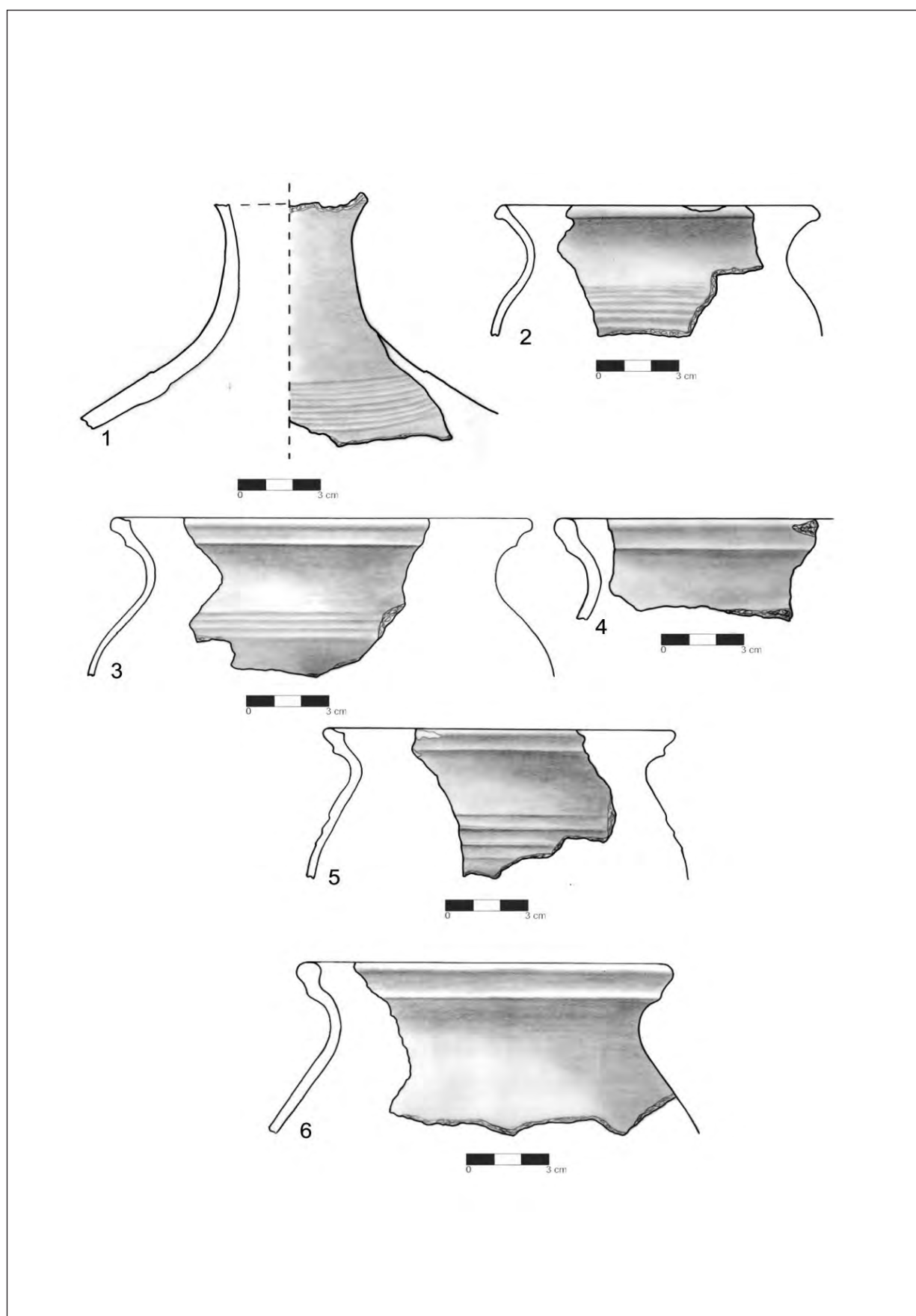
Planșa 4



Planșa 5



Planşa 6



Planşa 7

